

EFOP-3.4.3-16-2016-00014

Mogyoródi Emese

A Szókratész-per

Jelen tananyag a Szegedi
Tudományegyetemen készült az Európai
Unió támogatásával.

Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

Szegedi Tudományegyetem
Cím: 6720 Szeged, Dugonics tér 13.
www.u-szeged.hu
www.szechenyi2020.hu

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

EFOP-3.4.3-16-2016-00014

A SZÓKRATÉSZ-PER

Dr. habil. Mogyoródi Emese

1. Téma

Szókratész kora

Szegedi Tudományegyetem
Cím: 6720 Szeged, Dugonics tér 13.
www.u-szeged.hu
www.szechenyi2020.hu

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával. Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

1. TÉMA: SZÓKRATÉSZ KORA

Mogyoródi Emese

1. Lecke

A klasszikus kor és a
demokrácia

15 – 20
PERC

A GÖRÖGSÉG FŐBB TÖRTÉNELMI KORSZAKAI

- I. A „palotakultúrák” kora (bronzkor)
(kb. 3000-1150)
- II. A mükénéi kultúra bukása és „sötét kor”
(kb. 1200/1150-850)
- III. A geometrikus kor (a gyarmatosítás kora)
(875 – 750 v. 700)
- IV. Orientalizáló kor (korai archaikus kor)
(kb. 750/700 - 630)
- V. Archaikus kor (kb. 630-490)
- VI. Klasszikus kor (490-323)**
- VII. Hellenisztikus kor
(323-Kr.e. 146/Kr.u.31/Kr.u.330)

A klasszikus kor (490-323)

Akropolisz (Athén)

A **klasszikus kor** a legelterjedtebb datálás szerint **a perzsák felett aratott első görög győzelemtől (490 Marathón) Nagy Sándor haláláig (323) tart.** Athén vezető szerepe a térségben, a klasszikus görög kultúra, irodalom, művészet, a demokrácia kiteljesedése, a legkiemelkedőbb görög **államférfiak, hadvezérek, filozófusok, költők, drámaírók, képzőművészek, történészek** munkássága mind erre a korszakra esik.

Fontos események

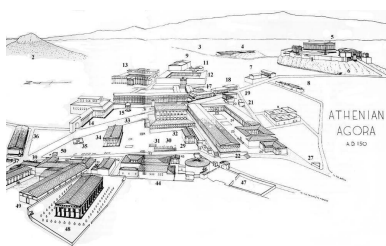
- (507: Kleiszthenész reformjai)
- 490 Marathóni csata
- 480 Szalamiszi csata
- 478 Déloszi Szövetség
- 460-446/5 1. peloponnészoszi háború
- 449 Kalliaszi béke (Athén és Perzsia között)
- 446/5 30 éves béke (Athén és Spárta között)
- 431-404 2. peloponnészoszi háború
- 404-403 Harminc zsarnok
- 403 A demokrácia restaurálása
- 359-336 II. Philipposz
- 338 Khairóneiai csata
- 336-323 Nagy Sándor
- 322 Lamiai háború (oligarchikus alkotmány bevezetése, Makedón uralom)

Nagy Sándor, padló mozaik, Pompei (kb. Kr.e. 100)

A demokrácia

- **Periklész** (kb. 495-429) – államférfi, hadvezér, a közvetlen **demokrácia** bevezetője Athénban (462)

Periklész (római másolat, kb. Kr.e. 430-ban készült eredetiről)

i A görög demokrácia a korszakban (és még sok évszázaddal később is) egyedülálló politikai és államszervezési intézményrendszer volt (nem csak Athénban, hanem más városokban, pl. Korinthosban, Megarában is meghonosodott).

Lényege a szabad polgárok törvény előtti **egyenlősége és önrendelkezése (népszuverenitás)**: a polgárok minden lényeges döntésben (törvénykezés, bíráskodás, háború, küldöttségek, gazdasági döntések, stb.) közvetlenül önmagukat képviselve részt vettek, szavaztak és döntöttek.

i a „**demokrácia**” kifejezés a görög **démosz** („nép”) és **kratosz** („erő, hatalom”) főnevek összetétele, jelentése: „néphatalom”

Legfőbb testületei:

Tanács (*Bulé*) (500, sorshúzással, időszakosan választott polgár): rendelet- és törvényjavaslatok előkészítése, a Népgyűlés szervezése, levezetése;

Népgyűlés (*Ekklészia*) (6000, 20 év fölötti, katonaviselt athéni, szabad férfi): szavazás rendeletekről, tisztségviselőkről, törvényekről, külkapcsolatokról;

Bíróság (*Héliaia*) (változó létszámú: 501, 1001, stb., sorshúzással választott polgár): rendeletek, törvényjavaslatok törvényességének felügyelete, bíráskodás magán- és közvadásban, tisztségviselők ellenőrzése.

a „közvetlen demokrácia” azt a népképviselői rendszert jelenti, ahol a választópolgárok közvetlenül önmagukat képviselik, azaz nincsenek képviselők

A klasszikus kori görög demokrácia egy mintegy száz éves fejlődési folyamat eredménye, mely **Szolón** (kb. 630-560), **Kleiszthenész** (*arkhón*: 525/24) és **Ephialtész** (*sztratégosz*: 465) társadalmi, gazdasági, politikai reformjainak köszönhetően annak a kifinomult intézményrendszernek a kialakulását, mely Athén fénykorát (a görög „aranykort”) jellemezte az V. században.

a **polisz** eredetileg „várat” jelenthetett; egy városközpontból és környező vidékéből álló közösség, melynek tagjai azonos törvényeket követtek és azonos vallást gyakoroltak; teljes jogú, szavazóképes (férfi) tagjai a **politészek** („polgárok”); „politika” szavunk ebből származik

Ennek legalapvetőbb lehetőségfeltételét azonban a görög **polisz** („városállam”) biztosította, mely már az *Íliasz* szerint is a görög népek gazdasági, társadalmi, politikai önszerveződésének alapegysége volt (kialakulása nagyjából a késő Geometrikus korra esik):

„A polist a görögök a polispolgárok közösségének tekintették (*koinónia tón politón*), amely képes volt saját magát irányítani, saját törvényei voltak, és szuverenitást gyakorolt saját területe fölött (Raaflaub 1993, 76). E közösség természetesen kultuszközösséggént is működött, hiszen minden polisznak volt egy-egy kitüntetett jelentőségű istene (pl. Athénnek Athéné, Olympiának Zeus, Samosnak és Argosnak Héra, Delphoinak Apollón stb.), amelynek központi templomot épített, és amely kultuszában minden polgár részt vett” (Németh György: *A polisok világa*. Korona kiadó, Budapest 1999, 35.o.).

A görög **polisz** a nyugati világ legtovább fennálló, és legsikeresebb politikai alakulata volt. Sikere titka:

- **közvetlen polgári részvétel a politikai és jogi döntésekben:**
 - szervezeti struktúrája:
 - **gyűlés** (*ekklészia*)
 - öregek **tanácsa** (*geruszia*)
 - **tisztségviselők** (*arkhagétai*)

- **a privilégiumok („jogok”) és kötelezettségek egyensúlya:**
 - csak az vehetett részt a gyűlésben, aki katonai kötelezettséget is vállalt, azaz a legnagyobb áldozatot a *polisz* fennmaradásának érdekében;
- **a törvényesség tisztelete:**
 - a közös döntéssel meghozott törvényeket a polgárok kötelezőnek fogadták el magukra és a közösség egészére nézve.

A *polisz* legalapvetőbb szervezeti struktúrájából alakultak ki **a demokratikus berendezkedés** fent felsorolt szervezeti egységei, bizonyos reformok révén egyéb alapelvekkel kiegészítve.

Az athéni **demokrácia** három, legfontosabb alapelve

- **a törvényesség tisztelete és a törvény előtti egyenlőség,**
- **a politikai jogegyenlőség** (*iszonomia*), és
- a politikai gyűléseken való **felszólalás joga** (*iszégoria, parrhészia*) volt.

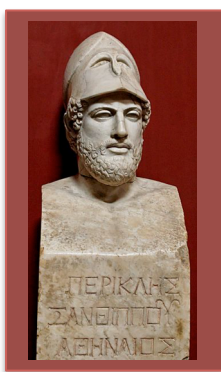
„Mi olyan alkotmány szerint élünk, amely nem szomszédaink törvényeit veszi mintául, s inkább mi szolgálunk példaképül másoknak, mint hogy mi utánoznánk más népeket. A neve pedig, mivel az uralom nem néhány ember, hanem a többség kezében van, **demokrácia**. A magánügyekben **a törvény mindenkinek egyenlő jogot biztosít**, ami pedig a tekintélyt és azt illeti, hogy egyesek miért örvendenek jó hírnek, **a megbecsülés nem a közéletben elfoglalt helyzetüktől, hanem az érdemeiktől függ**, s ha valaki képes rá, hogy városának valamilyen szolgálatot tegyen, ezt akkor is megteheti, ha szegénysége miatt társadalmi rangja jelentéktelen” (Thuküdidész: *A peloponnészoszi háború* II.37. ford. Muraközy Gyula).

Periklész halotti beszéde
Philipp Foltz (1852)

A hagyományos, törzsi-nemzetségi szervezettségű, leszármazáson alapuló arisztokratikus kormányzattal (illetve az azt megelőző királysággal) szemben ezek az alapelvek biztosították a *polisz* polgárainak **jogegyenlőségét**, **a társadalmi mobilitást**, és a politikai aktivitás és **önrendelkezés megélénkülését**, ezeken keresztül pedig annak az értéknek a megvalósítását, amelyet a görögök talán a legtöbbször becsültek: a **szabadságot**.

Fontos azonban kiemelni, hogy a törvény előtti egyenlőség és a jogegyenlőség nem a „természeti” egyenlőséget (a javak egyenlő elosztását) jelentette, hanem azt, amit ma **esélyegyenlőségnek** nevezünk:

„Nekünk gazdagságunk megfelelő cselekedetek végrehajtására, nem pedig nagyzó dicsekvésre ad lehetőséget. Nem tartjuk szégyennek, ha valaki megvallja szegénységét, sokkal inkább szégyennek, ha munkájával nem igyekszik kikerülni belőle. Mindenki egyformán törődik otthona és az állam ügyeivel, s bármilyen elfoglaltsága van is, nem kevésbé tájékozott a közügyekben sem. Mert mi vagyunk az egyetlenek, akik a közélettel szemben teljesen közönyös embert nem visszahúzódnak, hanem semmirevalónak tartjuk”
(Thuküdidész: *A peloponnészoszi háború* II. 40. ford. Muraközy Gyula).

Szókratész tevékenysége részben Athén fénykorára, a görög demokrácia felvirágzásának és ezzel párhuzamosan legkiemelkedőbb szellemi és anyagi teljesítményei létrejöttének korára esik, melyet „aranykornak” is neveznek. Megérte azonban az Athén és Spárta között kialakuló konfliktus tragikus következményeit is: a 2. peloponnészoszi háború elvesztése után kialakuló polgárháborút és a Harminc Zsarnok oligarchikus uralmát (404/403), azaz a demokrácia időleges bukását. A restaurált demokráciában azonban néhány évvel később (399) „istentelenségért” (*aszebeia*) bíróság elé idézték, bűnösnek találták és halálra ítélték.

a görög „aranykor” a plataiai győzelem (479) és a 2. peloponnészoszi háború kitörése (431) között eltelt mintegy „ötven év” (*pentékontaetea*)

„A sors különös játéka volt azonban ekkor, hogy barátunkat, az említett Szókratészt, az uralmon lévők közül egyesek a törvény elé hurcolták. A leggyalázatosabb vádat emelték ellene, ami ha valakire, akkor Szókratészra illik a legkevésbé: istentelenséggel vádolva állították törvény elé, és a bírák el is ítélték, majd pedig ki is végeztették azt a férfiút, aki annak idején, amikor maguk a vádlók a száműzetés keserű kenyerét ették, nem volt hajlandó a száműzöttek egyik barátja elleni gyalázatos eljárásban részt venni” (Platón: *Hetedik levél* 325b-c. Ford. Faragó László).

Platón (római másolat Szilanon portréjáról, kb. Kr.e. 370)

A jelen kurzus által tárgyalt legalapvetőbb kérdéskör Szókratész beperlésének és halálra ítéelésének magyarázata.

További olvasmányok:

Ritoók Zsigmond – Sarkady János – Szilágyi János György: *A görög kultúra aranykora. Homérosztól Nagy Sándorig*. Gondolat, Budapest 1984, 259-271, 339-347.

Ellenőrző kérdések:

1. Mettől medig datáljuk a klasszikus kort, mi jellemző rá, és melyek a legfontosabb történelmi eseményei?
2. Mikor alakult ki a közvetlen demokrácia Athénban, mi a lényege, milyen testületei voltak, kik voltak tagjai, és miről határozhattak?
3. Milyen szerepet játszott a *polisz* a demokrácia kialakulásában, és milyen jellemzőivel?
4. Melyek voltak a klasszikus kori demokrácia legfontosabb alapelvei, és milyen társadalmi következményekkel jártak?
5. Hogyan értelmezendő a demokratikus „egyenlőség” fogalma a klasszikus korban?

Kiválósági kérdések, feladatok:

Nézze meg az alábbi dokumentum filmet, és válaszoljon a kérdésekre!

Az athéni demokrácia:

https://www.youtube.com/watch?v=419n3o-_UJo

1. Melyik ókori mű értekezik a legbővebben az athéni alkotmányról?
2. Milyen szerepe volt Szolónnak a demokrácia kialakulásában?
3. Milyen elemek jellemzik a görög *poliszt*? Milyen lényeges térszerkezeti elem különböztette meg a mükénéi településektől (pl. Paestumban)?
4. Milyen procedúra biztosította Athénban a népnek ártó politikusok eltávolítását?
5. Milyen szerepet játszott Themisztoklész Athén fejlődésében és a görög demokrácia megvédésében?
6. Mi okozta Athén végső bukását, a klasszikus demokrácia megszűnését?